

Mallorca i Menorca, una reflexió sobre les Arts Decoratives a les Balears

Persona capdavantera en l'estudi i el col·leccionisme del mobiliari a Mallorca fou l'Arxiduc Lluís-Salvador d'Àustria (Florència, 1847 – Brandeis, 1915). Enamorat de la Mediterrània, i de Mallorca en particular, va adquirir un nombre important de possessions en els termes de Valldemossa i de Deià i establí la seva residència a Miramar.

Text: Jaume Llabrés Mulet

1. Antiga postal de la sala de Miramar (Valldemossa) on es veu part de la col·lecció de mobiliari reunida per l'arxiduc Lluís-Salvador d'Àustria (arxiu de l'autor).

Persona capdavantera en l'estudi i el col·leccionisme del mobiliari a Mallorca fou l'Arxiduc Lluís-Salvador d'Àustria (Florència, 1847–Brandeis, 1915). Enamorat de la Mediterrània, i de Mallorca en particular, va adquirir un nombre important de possessions en els termes de Valldemossa i de Deià i establí la seva residència a Miramar. Aquesta finca, que havia estat un antic monestir i escola de llengües orientals per obra i gràcia de Ramon Llull en el segle XIV, va ser comprada per l'Arxiduc dia 6 de juliol de 1872. En aquell temps ja quedaven pocs vestigis del passat medieval i les cases es trobaven bastant abandonades. Després de la reconstrucció arxiducal el conjunt arquitectònic reflectí a la perfecció el gust romàntic, tant en la forma de parar la casa com en els

jardins on s'alçà una galeria gòtica del convent de Santa Margalida de Palma¹.

De Miramar a Can Mulet de Gènova

L'Arxiduc desitjava que Miramar fos una mostra expressiva de l'arquitectura i de

En la decoració de la casa senyorial perviu l'estètica renaixentista

la decoració de la casa mallorquina. Per això, els esgrafiats geomètrics de la façana s'inspiraren en els que havia vist a les cases pageses d'Establiments (Palma) i per als interiors va optar per una ambien-

tació sòbria que fes ressaltar la col·lecció de mobles típics del país. Tampoc no va prescindir dels llits entorcillats, de les cadires de repòs i del bufet que presidia la sala principal. Però per altra banda, va demostrar una admiració particular cap a l'art medieval i així es va preocupar de fer treure rèpliques de dues caixes d'estil gòtic tardà. Els dos exemplars, un dit "caixa de Manacor" i l'altre "caixa de l'Almudaina" tenen un estil semblant perquè el frontis es troba decorat amb llaceries ogivals calades que denoten la influència anglesa. La que imita el model original que hi havia en el palau de l'Almudaina de Palma² té una ornamentació més rica i en els costats presenta petits plafons amb figures de bestiar, es creu que el moble original es tro-

ba ara en el Cau Ferrat de Sitges³. També, no sabem si perquè l'Arxiduc volia omplir un espai cronològic entre els segles XV i XVIII, va completar el conjunt moble amb peces renaixentistes i barroques. En destacam, doncs, una caixa "de pinyonet", un cofre envellut i clavetejat i el llit dit "de Llucmajor", considerat una les millors peces de Miramar. D' aquest llit de procedència portuguesa i dels altres que hi havia a la casa, Lluís-Salvador ens en diu que "ses flassades que serveixen de sobre-llits, son fetes d'Artà y Son Servera segons antiga costum"⁴.

Com no podia ser d'altra manera, l'admiració per la ceràmica es va fer palesa a la cuina o escalfapanxes. Aquesta peça és la típica cuina dita "dels senyors" que a les cases de possessió es reservava per atendre els propietaris, que l'empraven com a menjador i també per escalfar-s'hi a l'hivern. Com és natural hi ha una foganya i una sèrie d'escudellers per col·locar-hi la vaixel·la. Aleshores

L'Arxiduc desitjava que Miramar fos una mostra expressiva de l'arquitectura i de la decoració de la casa mallorquina

l'Arxiduc va organitzar aquesta cuina com un espai funcional però amb un cert caràcter "museogràfic". Ho dic perquè hi tenia exposada una col·lecció de plats de llambreg metàl·lic de Manises (segles XVI-XVIII) i altres peces de pisa.

Després de Miramar hem de ressaltar Son Moragues de Valldemossa, un impressionant casal, adquirit el 1882, que va ser destinat a "Museu Balear". La part més coneguda dels seus interiors va ser la sala gran, abillada amb gran varietat de mobles, peces de ceràmica i pintures. Sempre m'han cridat l'atenció les fotografies antigues on es veu com el bufet del mig estava envoltat per diferents models de cadires populars⁵.

El criteri "col·leccionista" i decoratiu de Miramar va tenir certa repercussió perquè en el primer trentenni del segle XX el veiem reflectit en dues cases d'èbarjo de Gènova a Palma. Una era la que havia estat una antiguermita que per aquells temps er

2. Detall de l'alcova de Can Mulet de Gènova segons una fotografia de la primera meitat del segle XX. Vegeu les cadires estil Reina Anna i el mirall neoclàssic.

la residència d'un tal Mrs. Niell, segons ens comenten Arthur Byne i Mildred Stapley. Per la documentació gràfica publicada per aquests autors (*Majorcan Houses and Gardens*, 1928) sabem que a "S'Ermita" hi havia cadires de colradura, cadires de repòs, bufets de bona factura i, per contrast, alguns seients comuns⁶. L'altra casa era la de Can Mulet, propietat del folklorista Antoni

Mulet Gomila (Palma 1887-1966), que la tenia parada amb una important col·lecció de ceràmica i un cert nombre de mobles. La peça principal era l'entrada amb el gran arc central que deixava veure una cuina molt teatral al fons. A l'esquerra s'hi disposà una llar tancada per pedrissos i al costat contrari un gerrer i dos escudellers grans i alts plens de plats i pitxers. Del mobiliari de Can Mulet tenim constància de mobles diversos: bufets, cadires de repòs i de colradura, un *stipo de bambocci*, una arquilla típica de l'àmbit llevantí, un armari barroc pintat i policromat, etc. De l'alcova de la casa es conserven

al Museu de Lluç el llit entorcillat, un mirall neoclàssic i com a peça singular un canterano maltès del segle XVII⁷. Per una fotografia antiga poc coneguda i que reproduïm en el present article sabem que també hi havia cadires estil Reina Anna i un canterano amb decoració de marqueteria a la italiana.

Mobles i configuració dels espais senyorials

La plenitud dels interiors mallorquins, tal com he explicat en una conferència anterior, abasta un llarg període que va des de mitjans segle XVII fins al primer quart del segle XIX⁸. En qualsevol cas, aquest espai de temps es troba relacionat amb la riquesa decorativa i mobiliària que hem conegut conservada a les cases senyorials de Palma fins abans de la Guerra Civil (1936-1939). A partir de la postguerra, malgrat mantenir-se un nombre important de casals abillats, s'inicià una decadència progressiva que ha esclatat del tot a les portes del segle XXI. De l'existència dels interiors senyorials importants que quedaven fa vint anys, comptam amb el testimoni de la historiadora Aina Pascual i del fotògraf Donald G. Murray en la seva coneguda obra *La Casa y el Tiempo. Interiores Señoriales de Palma* (1989).

Si tornam al fil de la qüestió, abreujarem tot fent alguns comentaris sobre la categoria de certs tipus de mobles presents a l'àmbit senyorial i sobre com s'arribà a crear un estil propi del país. Un dels aspectes que sempre ens ha cridat més l'atenció en la decoració de la casa senyorial és la pervivència de l'estètica renaixentista que s'ha mantingut viva fins a les darreries del segle XVIII. A Mallorca aquests tipus d'ambientació amb mobles com la cadira dita "de capellà" o "de repòs", el bufet de petges tornejadades, les caixes i les arquilles ha estat el característic de les grans sales d'entrada tant de la casa urbana com de la casa de possessió. Per això

no ens ha d'estranyar que l'arquitecte nord-americà Arthur Byne realitzàs un dibuix de la sala d'entrada de Can Olesa on va idealitzar la "puresa renaixentista" d'aquella estança presidida per un delicat tapís flamenc de temàtica naturalista⁹.

En qualsevol cas, hem de reconèixer com la influèn-

3. Canterano maltès del segle XVII que formava part de l'alcova de Can Mulet. Fotografia cedida pel Museu de Lluç (Escorca).

4. Detall de sala d'entrada de casa del baró de Lluriach de Ciutadella, on es combina una decoració tradicional amb cadires de repòs amb altres d'estil Heplewhite.

5. Llit entorcillat amb cobricel, semblant als models tradicionals mallorquins. Detall d'una alcova de casa del baró de Lluriach de Ciutadella.

cia italiana ha marcat del segle XVI ençà aquest tipus d'estances i la tipologia dels seus mobles. Les sales d'entrada més grans i espectaculars de Palma a part de la de Can Olesa, són les de Can Catlar i Can Vivot amb sostres altíssims i decorades al gust tradicional. De la darrera casa, també dita Can Sureda, voldria comentar com la cadira de repòs de principi del segle XVIII deixa de tenir el seient i el respall de cuir i com aquest passa a ser de tela de vellut vermell amb aplicacions metàl·liques. D'un estil semblant són les vint-i-quatre cadires de repòs que s'encarregaren l'any 1701 per a la sala capitular nova de la Seu, fetes amb fusta de morera i entapissades "de pelo encarnat", segons diu el document original de l'encàrrec¹⁰. Després de la destrucció de Can Puigdorffila i d'haver desaparegut la seva formosa sala d'entrada, una de les més típiques que queden a Ciutat és la de Can Dameto de la Quartera on s'hi expressa un particular italianisme no tan sols pels quadres religiosos d'inspiració riberesca, sinó també per la

preciosa arquilla que la presideix. Entre els mobles de luxe que podem vincular a aquesta primera època d'esplendor dels interiors en els segles XVI i XVII hi ha les arquilles i les escaparates. Les arquilles més espectaculars foren les importades de Nàpols o les fetes "a la napolitana", decorades amb vidres pintats aplicats als portellons i al front dels calaixos. Entre els exemplars més coneguts

La primera dominació britànica de l'illa de Menorca es va produir arran del tractat de la pau d'Utrecht el 1713

trobam les dues que hi ha a la sala de música de Can Vivot o les que foren subhastades per la casa Christie's localitzades en el castell de Bendinat. Altres arquilles tenen aplicacions d'os, d'ivori o de carei la qual cosa els proporciona un refinament ornamental i cromàtic que les singularitza. Un model d'arquilla de luxe del qual no tenim

notícia de moment que n'hagi existit mai algun exemplar a Mallorca, és aquell que té aplicacions de corall, una tècnica vinculada als tallers sicilians. Una de les més espectaculars que record d'aquest estil és la que pertany a la col·lecció de la Banca Popolare di Novara¹¹. Punt i a part mereix el *stipo de bambocci*, importat de Gènova, que va ser un moble molt preuat en el trànsit del segle XVI al XVII. A Mallorca ha estat un moble bastant freqüent perquè encara en coneixem un cert nombre d'exemplars.

En el cas de Menorca i més en concret de Ciutadella, sabem que hi ha alguns casals construïts en el segle XVII i començament del segle XVIII, la decoració dels quals, en principi, no podia estar afectada per la influència anglesa. La primera dominació britànica de l'illa es va produir arran del tractat de la pau d'Utrecht el 1713. Aleshores, casals com Can Saura, Cas Duc (abans Can Martorell), Can Olivari i Cal Baró de Lluriach aixecats en aquell temps i que encara conserven notables similituds amb les cases senyoriales mallorquines, per força tenguin en el seu moment una decoració típica "del país". Un dels pocs vestigis que queden

d'aquest ambient tradicional s'observa en les fileres de cadires de repòs que hi ha a la sala d'entrada de la casa del baró de Lluriach que ara conviuen amb una intervenció posterior amb cadires estil Heplewhite i gravats i pintures del segle XIX.

Durant el viatge de l'Associació per a l'Estudi del Moble, el passat mes de maig, hem pogut descobrir exemplars interessants de bufets amb petges tornejats a la biblioteca del Seminari (convent dels Agustins) i en una dependència annexa de la Seu. També he observat un bon nombre de pintures religioses d'aquell temps de poca qualitat artística que ens ajuda a entendre com devia ser l'aspecte decoratiu de les parets i, en la meua opinió, el resultat de conjunt no devia ser massa afalagador. Això no significa que no hi hagi alguns quadres notables, per exemple l'Aparició de Crist a sant Ignasi de Can Salort (del Born) ens recorda el mateix tema tractat per Josep Onofre Borràs a Montision de Palma¹². També es coneix un sant Pau de Mattia Pretti o del seu taller que, segons crec, es troba a Can Squella¹³. Si tornam a l'àmbit mallorquí, podem comprovar com hi ha mobles amb aplicacions de

6. Fotografia antiga de la sala de Can Dameto de sa Quartera (Palma). Un interior típic mallorquí que mostra els vestigis d'una estança medieval en els permòdols de cap de biga i una decoració de tradició renaixentista encara vigent en el segle XVII.

marqueteria que tenen una gran semblança amb els models italians. A tall d'exemple citaré el canterano amb armari que hi havia a la sala de les "Vistes de Roma" a Raixa (Bunyola), l'estil del qual ens recorda exemplars de la Llombardia. En el segle XVIII el model "monumental" de consola italiana (o més aviat romana) amb potes i xambranes de formes capricioses i aplicacions de talla escultòrica el trobam a Can Vivot de Palma. En aquesta casa s'hi conserva el conjunt més important de l'illa i tan sols poden destacar dos exemplars més d'aquest estil a la sala "de les arquilles" de Can Pueyo¹⁴. En un altre treball ja he dit que aquest model de consola és el que serví per executar l'esplèndid llit de la Mare de Déu morta del convent de Santa Clara.

Escultors, tallers i fusters de primater

Amb tot això convé fer un raonament sobre la capacitat dels fusters i escultors locals per executar mobles de luxe i fer-ne imitacions. Dos mobles espectaculars del segle XVII que podrien semblar *a priori* importats d'Itàlia són de factura mallorquina. Un és la coneguda caixa de les insaculacions de l'Ajuntament de Palma formada realment per dues peces: una arca i una taula decorades amb aplicacions de talla escultòrica de gran elegància on s'hi fa palesa la influència de l'estil manierista. Aquest moble ha estat, tradicionalment, atribuït a l'escultor Guillem Torres Cladera (Palma, vers 1640-1704) autor de l'extraordinari voladís esculturat del mateix ajuntament, però el professor Marià Carbonell s'inclina més pels dos altres escultors que treballaren en la façana de l'edifici: Joan-Antoni Oms (Palma, 1600-1667) i Antoni Carbonell Planes (Palma, vers 1620-1689). De moment, aquest estat de la qüestió em fa proposar un taller vinculat al patrimo-

8. Postal antiga de la 'sala de les vistes de Roma' a Raixa (Bunyola). Hom destaca el canterano que ens recorda exemplars italians. Cal tenir esment de les cadires que són, probablement, una interpretació mallorquina de models anglesos (interior desaparegut).

9. Dos models de cadires angleses dibuixats per J. Claret, el disseny de les quals coincideix en part amb la tipologia que hem comentat a Raixa.

ni moble que m'agradaria anomenar "cercle de la Sala" (la Sala a Palma és el nom tradicional que es dona a l'ajuntament) que ha d'estar vinculat, potser, amb el preciós llit de Can Rosinyol de Sagrada o la vasa fastuosa del retaule de santa Teresa de Jesús del convent de concepcionistes de Sineu. El llit de Can Rosinyol a primer cop d'ull sembla una peça forastera, però quan analitzam estílicament el treball escultòric executat a la capçalera ens adonam que és mallorquí per la semblança dels àngels, orles, escut i altres ornaments, que coincideixen amb l'estètica de les portades del segle XVII, de pedra, obrades pels tres escultors abans esmentats. També he observat que és un moble d'encàrrec on apareix l'escut dels Rosinyol acompanyat per les efígies de la Verge Maria amb el Nin, sant Pere? i sant Francesc de Paula, portador de l'emblema *Charitas*.

Altres escultors són Antoni Verger (Palma, vers 1555-1635), autor de la portalada major de la Seu, i Jaume Blanquer (Sineu, vers 1578-Palma, 1636), que va treballar el

a partir de 1614¹⁶, encara que el procés de construcció va ser prou llarg perquè fins a l'inici del segle XVII no s'havia acabat l'oratori gòtic. Tant la galeria com la gran sala a la qual dona llum tenen sostres de fusta tallada amb cassetons vuitavats d'influència italiana. El de la sala, que és el més ric, es troba tot emmarcat per un fris de fusta tallada, daurada i policromada amb decoracions de *grottescos* i relleus escultòrics de figures antropomorfs que emmarquen orles amb motius heràldics, només es conserva el tema d'una d'elles que és la figura del àngel protector del Col·legi de la Mercaderia. Hem de creure que la labor escultòrica d'aquests sostres va recaure en els escultors vinculats a l'edifici, però no podem assegurar del tot que siguin obra de Verger i de Blanquer fins que apareguin proves documentals concloents. Aquest sostre va ser restaurat, segons sembla, el 1802 i per això el viatger Ramon Medel va pensar que es construïa en aquell any¹⁷, potser influenciat també per la singular decoració neoclàssica que hi havia en aquell temps formada per plànols originals de l'arquitecte Isidro

7. Enteixinat de fusta daurada en forma de cassetons obra d'escultors i fusters de primater mallorquins de la primera meitat del segle XVII. El sostre era de la sala principal de la Casa del Col·legi de la Mercaderia, llavors convertida en el Consolat de la Mar, seu actual del Govern de les Illes Balears (fotografia de l'autor).

En l'àmbit mallorquí hi ha mobles amb marqueteria de gran semblança amb els models italians

retaule espectacular del Corpus Christi del mateix temple. Ambdós foren prou actius durant el primer quart del segle XVII i el 1624 es troben documentats tot dos treballant en l'esplèndida galeria¹⁵ tardorenaiixentista de la Casa del Col·legi de la Mercaderia que després va ser el Consolat de la Mar en el segle XIX. Els mercaders promogueren aquesta seu devora de la Llotja i tenim constància de les obres noves que s'hi feren

Velázquez (Madrid 1765-1840) i les escultures de Pere-Joan Santandreu (Manacor, 1808- Palma, 1838). No per això podem pensar que els escultors fossin els responsables de l'execució completa d'un moble, enteixinat, cancell, portam, etc. que presenten formes cisellades. Aquest tipus de labor, efectivament, hem d'adjudicar-la a aquests *artesans* però altres treball, com ara el buc, les motlures, les peces de torn, etc. han d'es-

l'illa de Menorca, entre el 1713 i 1756, entre 1763 i 1782 i entre 1798 i 1802¹⁸, coincideixen amb l'època d'esplendor del moble anglès. En el segle XVIII creen estils propis Thomas Chippendale (1718-1779), George Hepplewhite (1727?-1786) i Thomas Sheraton (1751-1806), la influència dels quals es reflecteix perfectament en el mobiliari que s'ha volgut anomenar "anglo-menorquí", sobre les diverses tipologies del

pendale. A aquesta publicació també hi trobam una altra fotografia ben interessant de la "sala Hernández Sanz", del museu que hi havia en l'Ateneu, on es veu una curiosa col·lecció de mobles la majoria del "vell estil" com ara una arquilla, una caixa "a la italiana" i un bufet de potes tornejades, tot combinat amb un conjunt de cadires d'estil Windsor²⁰. És una llàstima que algunes de les grans cases senyoriales maoneses hagin quedat desmantellades, com és el cas de Can Oliver aixecada de nova planta entre el 1801 i el 1803 al carrer de la Infanta. La casa conté un buc d'escala espectacular amb decoracions paisatgístiques de l'artista sicilià Giuseppe Patania que formen diversos *trompe l'oeil*. L'escala a la imperial es ramifica en diversos trams ascendents i és tancada per arrambadors de ferro forjat el dibuix dels quals és una autèntica "randa de metall". En una visita que vaig efectuar-hi fa uns anys, em va impressionar aquesta escenografia del buc d'escala que donava pas a les sales buides on els sostres estan pintats amb escenes mitològiques. L'acurada distribució de tot el casal em va fer reflexionar sobre la riquesa moble que Can Oliver degué contenir, formada, sens dubte, per nombrosos exemplars d'estil anglo-menorquí.

Curiosament, a part del patrimoni moble conservat, en el cas de Menorca disposam de pintures i dibuixos que ens mostren els interiors amb els seus personatges d'època. Hem de ressaltar en primer lloc l'obra del pintor Pasqual Calbó (Maó, 1752-1817) que va realitzar dues teles on es representa ell mateix amb la seva família i, en una d'elles, es veu com la mare de l'artista seu sobre una cadira d'estil reina Anna²¹. En altres casos com el retrat del comte de Cifuentes i el de Llorenç Poly observam detalls decoratius com són els cobretaules, peces de teixit que aportaven colorit als interiors. En el cas del quadre de Poly, pensam que el cobretaula potser ser perfectament un catifa turca, com agradava als anglesos. Tanmateix un dels quadres més interessants que coneixem de la vida familiar en un àmbit senyorial és un retrat, d'artista anònim, de la família Olivar de Ciutadella on es veuen els esposos amb els seus fills al voltant d'una taula d'estil reina Anna, a punt de servir-se la xocolata. Així doncs sorprèn que a Mallorca, on han existit un nombre elevat de grans cases senyoriales, no haguem pogut localitzar cap obra pictòrica tan representativa com la que ara comentam i que només coneguem interiors amb escenes familiars a través dels exvots.

Els diferents estils de mobiliari i la decoració del neoclassicisme han tengut bona representació a Mallorca

tar relacionades, per força, amb els fusters de primater, els dauradors i, fins i tot, amb els deixebles del taller.

El moble anglès, de l'esplendor a les influències

Els tres períodes de dominació britànica de

qual existeix el conegut treball de J. Claret¹⁹. L'expectació que ha produït aquest mobiliari s'ha reflectit, per exemple, a la guia de Mallorca, Menorca e Eivissa (1950) de Josep Pla, on es publiquen dues fotografies de mobles de la col·lecció Oliver de Maó, de finíssim disseny inspirat en l'estil de Chip-

10. Detall del mobiliari d'estil anglès del menjador de Can Verí de Palma, segons una fotografia d'Arthur Byne. El 'sideboard' és un moble particularment elegant i funcional (interior desaparegut).

11. Sala de caràcter romàntic que formà part del Museu Municipal de Valldemossa. Observau les cadires el disseny de les quals s'inspira en l'estil Chippendale.

Del neoclassicisme al segle XIX

Els diferents estils de mobiliari i la deco-

12. Instal·lació de la col·lecció Hernández Mora a la Casa de Cultura de Maó, segons una fotografia extreta de la Guia de Mallorca, Menorca e Ibiza de Josep Pla (1950).

13. Sala d'estar del Gran Hotel de Palma, inaugurat el 1903. La decoració modernista dels seus interiors era completa: mobiliari, catifes, tapissos, vidrieres, ceràmiques, etc.

sala hi ha una sèrie de miralls Chippendale de vases molt fines.

De Palma voldria destacar la sala de festes de Can Contestí, al carrer de Sant Miquel, on s'hi nota una fusió entre el Lluís XVI i l'estil Imperi. Les decoracions murals d'aquesta estança s'inspiren en els dissenys que es feren a Versalles a finals del segle XVIII per a Lluís, Dofí de França, i la seva esposa Maria Antonieta. Però en l'ornamentació de les portes es nota una semblança amb els relleus de talla daurada i en les aplicacions de bronze que apareixen en els mobles "napoleònics" del més pur l'estil Imperi. Durant el regnat de Ferran VII, pervisqué l'estètica neoclàssica i del mobiliari propi d'aquell temps n'hi ha prou exemples a les Illes. A mode de resum del que ara dèiem podem fer una referència al dormitori principal del casat de Sant Antoni de Maó (*Golden Farm*), on hi ha un llit, potser català, decorat amb un bust clàssic a la capçalera, un canterano del cercle d'Adrià Ferran²⁴ i el lligador (*coiffeuse*) que és un model francès del mateix estil del que tenia la comtessa de Peralada a Palma i que ara forma part del fons de l'MNAD de Madrid²⁵.

A mesura que avança el segle XIX la influència del moble anglès es fa palesa també a Mallorca i a pesar que aquest tema està molt poc tractat, pens que un acurat estudi ens podria dur a la conclusió que també tenim un mobiliari d'estil "anglomallorquí", però això ja és més discutible perquè la realitat és que "l'estil anglès" es troba estès per tot al món des dels Estats Units fins a la Xina²⁶. Això vol dir que a part dels mobles de producció britànica exportats fora del Regne Unit hi ha totes les variants locals que es puguin pensar segons els països on el moble anglès ha estat de moda. No tenim massa espai per poder treure conclusions sobre aquest tema, però citaré alguns exemples com el menjador de Can Verí de Palma del qual coneixem una fotografia presa per Arthur Byne entre el 1915 i el 1918. Notam tot d'una que és un menjador d'estil anglès amb cadires Windsor on hi ha un elegant *sideboard* de línies molt funcionals²⁷. En aquest moments fa mal dir si aquests mobles de Can Verí foren importats d'Anglaterra o si són una mostra de la perícia dels ebenistes locals que sabien fer "obra a l'anglesa". Amb tot això vull fer un apunt d'una cosa que sembla

ració del neoclassicisme han tengut bona representació a Mallorca. Hom destaca el moble d'estil Carles IV del qual n'existeix un important nombre de peces de qualitat, sobretot, canteranos i llits.

Tenim magníficament representat l'apogeu del moble de marqueteria en el conjunt format per l'evangelier, la cadira de l'hebdomadari i el frontal d'altar del presbiteri de l'església de la cartoixa de Valldemossa, l'atribució dels quals a l'Adrià per part de Josep Mainar, a mi em sembla totalment dubtosa. Obres mestres del Carles IV mallorquí són la parella de bancs de la parròquia de Lluçmajor datats l'any 1800²².

Pel que fa a l'evolució del neoclassicisme cal fer un comentari de la cambra de l'alcova, desapareguda, de Can Verí de Palma. Aquella estança tenia una decoració mural "a l'etrusca" amb plafons pintats amb encensers i gerros, tot rematat per un fris en relleu l'ornamentació del qual em sembla influenciada per l'estil creat pel cèlebre arquitecte Robert Adam (1728-1792). A l'avantcambra hi havia cadires i sofàs (del tipus *meridienne*) propis del Directori i un llit d'estil Imperi d'estructura elegant i lleugera. En el capítol moble es fa imprescindible parlar de l'escultor català Adrià Ferran i Vallès, autor dels llits i bressos, extraordinaris, d'estil Imperi de Can Morell de Solleric i de Can Pueyo. Però la seva obra més espectacular va ser el túmul o llit de la Mare de Déu morta de la

parròquia de Sant Jaume de Palma²³.

Al principi del segle XIX tenim observat com les influències d'un estil Lluís XVI anacrònica es reflecteix en la decoració de diversos casals tant mallorquins com menorquins. Per exemple, Can Salort de Ciutadella va ser un casal aixecat per la família Martorell al final del segle XVIII i acabat vers el 1803. Actualment, és fàcil endevinar que hi ha hagut canvis en la decoració original, però és molt interessant observar la bona distribució de les dependències entorn

A mesura que avança el segle XIX la influència del moble anglès es fa palesa també a Mallorca

del buc d'escala i com la filada de sales principals acaba en una que guaita a una llotja neopalladiana que mira al Born. En aquesta sala s'hi fa patent una decoració d'estil Lluís XVI tardà i també s'hi conserva algun moble de qualitat, com és ara una consola daurada de línies delicades que, segons Mònica Piera, es pot relacionar amb l'estil Adam. A l'altre extrem de l'axial hi ha la sala de la xemeneia que mitjançant una vidriera donava pas, segurament, a una antiga alcova que ara està transformada en biblioteca. En aquesta

Mobles de Miramar

Mobles de Miramar, citats pel mateix Arxiduc Lluís-Salvador: en part

Sala principal

- Rèplica de la caixa gòtica de "l'Almudaina"
- Rèplica d'una caixa gòtica dita "de Manacor"
- Dues arquilletes velles amb embotits, molt restaurades
- Taula vella o bufet regalat pel senyor Salort d'Alaior

Menjador i entrada

- Cadires cordades amb diferent dibuix, segons models mallorquins

Primer quarto

- Rèplica d'un armari del poble de Consell
- Arquibanc vell procedent de Ca n'Aixartell de Pollença
- Caixa amb escultures gòtiques regal del convent de Sant Jeroni de Palma

Segon quarto

- Llit de camp entorcillat que era el vell de Miramar, refet

Quarto de sa torre

- Cadira de repòs "amb sos leons", rèplica d'una del convent de Sant Jeroni de Palma
- Rèplica d'una cadira del marquès de la Font Santa
- Rèpliques de cadires plegadisses d'una església de Palma
- Una arquilleta
- Taula amb tauler de pedra extreta a Miramar

Retrat de l'Arxiduc Lluís Salvador.

Quarto dormitori

- Llit entorcillat amb cobricel procedent de Llucmajor
- Caixa amb embotits, molt restaurada, procedent de Palma

Altres quartos de dormir

- Llit vell "amb la marededéu" procedent de Palma
- Rèplica d'un llit molt vell de Santa Maria del Camí
- Caixa bona amb escultures procedent de Sòller
- Rèplica del llit entorcillat de Son Moragues de Valldemossa

Per fotografies d'època destacam:

- Caixa amb marqueteria de "pinyonet" dita "de Sineu"
- Calaixera o armari de mig cos a la sala principal (moble de sagristia?)
- Cofre encuirat o envellut a la cambra del caragol de la torre

insignificant, però que jo crec que té la seva rellevància. Es tracta del model de cadira en miniatura de la imatge del Bonjesús, dit "es Metget", de les caputxines de Palma²⁸ que s'inspirà en els models que es feren a Espanya a imitació dels originals francesos o anglesos, com són les cadires de braços publicades per Feduchi del Museu Lázaro Galdiano de Madrid²⁹. La petita cadira, sens dubte, està feta per qualche fuster de prima-

ter local i a mida per a la figura de la imatge, la qual cosa ens certifica la gran capacitat que han tengut els menestrals mallorquins per fer creacions pròpies. Un petit exemple del que ara deia podrien ser les dues cadires d'influència Chippendale que es mostraven a la sala romàntica (ara inexistent) del Museu Municipal de Valldemossa. Podem dir també que a Valldemossa mateix hi ha hagut mostres molt expressives de la decoració i del

mobiliari vuitcentistes com ho foren els interiors de Can Sureda, un estatge burgès de finals del segle XIX inserit en el marc arquitectònic de la Cartoixa vella³⁰.

Del modernisme a "la modernitat"

En aquest apartat final faré una referència al primer trentenni del segle XX marcat en el seu començament per l'estil modernista. Alguns dels interiors més representatius d'aquell moment varen ser les dependències del Gran Hotel de Palma, un edifici projectat per l'arquitecte català Josep Domènech i Montaner. Aquí només podré ressenyar l'atractiva sala de lectura amb una notable varietat de mobiliari: cadires, cadires de braços, arquibanc, escriptoris, taula gran, tauletes auxiliars, mampara, sofàs amb respall de barrerons, prestatgeria, etc. que coneixem bé gràcies a dues precioses fotografies publicades a *Mallorca, Artística, Arqueològica y Monumental*³¹. També val la pena remarcar d'aquesta sala l'arrimador de fusta amb un fris decoratiu, que no sabem si és de rajola policroma, l'empaperat de la paret amb formes florals, les catifes i l'esplèndida peça tèxtil del cobretaula que té una sanefa brodada amb temes naturalistes de gust oriental.

La intervenció espectacular d'Antoni Gaudí i de Josep Maria Jujol a la Capella Reial de la Seu, si bé és cert que no ha quedat concloua com s'havia projectat, no deixa de ser una de les poques fites de categoria universal que tenim els mallorquins en el camp de les arts decoratives. Per sort, darrerament s'ha reunit en una sala del Museu Diocesà de Mallorca el mobiliari litúrgic que va dissenyar Gaudí per a la Seu, la qual cosa és un plaer. Un mallorquí il·lustre en el disseny de moble modernista va ser Gaspar Homar Mesquida (Palma, 1870-Barcelona, 1955) la trajectòria professi-

Alguns dels interiors més representatius varen ser els del Gran Hotel de Palma, de Josep Domènech i Montaner

onal del qual es va desenvolupar a Catalunya on es conserva gran part de la seva esplèndida obra³². En el cas insular han existit fabricants locals que sembla ser han intentat treure endavant una producció pròpia, un tema ben interessant que ja ha plantejat Kica Coll en un article publicat en aquesta revista³³. En el cas de Menorca, pareix que el moble moder-

14. L'estudi de Cecil Aldin a Camp de Mar (Mallorca), segons una fotografia publicada el 1934. Aquest document gràfic ens mostra un dels exemples prematurs de l'interiorisme modern a l'illa, poc abans de l'esclat de la Guerra Civil. Reproducció per gentilesia de Magdalena Enseñat.

nista no ha tengut massa rellevància però no voldria deixar de citar la bellíssima vidriera de la farmàcia Llabrés de Ciutadella.

Després del modernisme passam als interiors que entenem com a “moderns” per la seva funcionalitat i simplificació decorativa. Aquesta transició es va experimentar a través de la influència de l'Art Déco cap a la dècada de 1930. Precisament una de les residències més extraordinàries que es va construir en aquell temps en tota la costa de la Mediterrània va ser la vil·la del milionari argentí Roberto Ramaugé a la punta de la Fortalesa de Pollença. De la seva decoració interior en tenim pocs testimonis gràfics però coneixem una valuosa documentació gràfica dels seus jardins conservada a l'Arxiu Bestard. Per al present article he volgut recollir una curiosa fotografia de l'estudi de Cecil Aldin a Camp de Mar (Andratx) publicada a Londres el 1934. Aquest interior és una mostra de la “modernitat” introduïda pels estrangers a l'illa, on la confortabilitat es combina amb l'amplitud de l'espai i un mobiliari sotmès a

15. Detall d'una de les sales de tapissos de Can Olesa (Palma) on s'observa la riquesa dels interiors senyorials i l'acumulació d'elements decoratius. Fotografia d'Arthur Byne presa entre 1915 i 1918.

Son Marroig i al Museu de Lluc respectivament. A Maó s'hi mantenen les col·leccions Hernández Sanz i Hernández Mora. El museu d'arts decoratives “ideal” hauria de contemplar dues seus: una a Palma i l'altra a Ciutadella o a Maó de tal manera que es pogués tenir una visió conjunta de la va-

rietat i l'esplendor del patrimoni moble i artesà que han tengut a les Illes. Si bé és cert que per al present article he ressaltat la faceta del mobiliari, no podem oblidar que la ceràmica, l'argenteria, el vidre, els brodats, les manufactures tèxtils, etc. han tengut un pes important en la nostra història de l'art i que han estat el complement substancial dels conjunts arquitectònics rellevants que es preserven en aquestes tres ciutats. Pel que fa a la formació de col·leccions ja no queda més remei que intentar la compra per part de les institucions públiques d'un casal que conservi un contingut notable. En el cas de Palma el punt de mira apunta cap a Can Olesa perquè els seus propietaris ja han iniciat un procés de compra-venda (2008) amb un empresari mallorquí, però segons sembla, no està clar que aquesta operació es dugui a terme. ■

Aquest article recull les impressions de la conferència que va oferir Jaume Llabrés al Cercle Artístic de Ciutadella el passat 15 de maig de 2009. Per les limitacions d'espai que imposa la publicació en una revista ha hagut de simplificar els temes tractats i reduir les reproduccions gràfiques.

El museu d'arts decoratives ‘ideal’ hauria de contemplar dues seus: una a Palma i l'altra a Ciutadella o a Maó

les línies rectes, com era el cas d'una butaca amb un disseny proper a l'Art Déco. Aquest ambient de l'estudi Aldin contrasta fortament amb l'interiorisme de gust regionalista que practicava la societat mallorquina abans de la Guerra Civil (1936-1939).

La necessitat d'un museu balear de les arts decoratives

La conferència de Ciutadella del passat mes de maig, va servir per reivindicar la necessitat de crear, amb urgència, un museu de les arts decoratives per la riquesa que ha suposat aquest tipus de patrimoni a Mallorca i a Menorca. Qualsevol iniciativa en aquest sentit ha estat fallida fins ara, com ho va ser l'adquisició del casal de Can Morell de Soller per part de l'Ajuntament de Palma que pretenia mantenir a les seves sales una recreació dels interiors senyorials. Finalment, el casal va ser convertit en un centre d'exposicions on tan sols s'hi manté, com a peça destacada, el llit d'estil Imperi de l'Adrià, en mala hora col·locat en un espai esquifit que distorsiona la seva contemplació. Les col·leccions de l'Arxiduc Lluís Salvador i d'Antoni Mulet s'han conservat només en part a Miramar i

BIBLIOGRAFIA

- MURRAY, D. G., LLABRÉS, J., PASCUAL, A. (1990): *Jardines de Mallorca. Tradición y Estilo*, vol. 1, p. 117.
- ESTABÉN RUIZ, F. (1975) *La Almodaina, castillo real de la Ciudad de Mallorca*, p. 123. Aquest autor descriu el moble de la següent manera: “Arcón de roble de Flandes, obra de 1389 (dos metros de longitud) desaparecido de la capilla hace un siglo”.
- FEDUCHI, L. (1969): *Historia de los Estilos del Mueble Español*. Vegeu la fotografia núm. 39 descrita de la següent manera: “arcón con tracerías de tipo perpendicular o flamígero y animales fabulosos en los montantes, de indudable influencia inglesa. Siglo XV. Cau Ferrat (Sitges)”.
- VUILLIER, G., ARCHIDUQUE LUIS SALVADOR (1987): *Miramar de Mallorca*, p. 92. En aquesta edició es recull el text de l'Arxiduc titulat “Lo que se de Miramar” (1911), d'on he extret el comentari.
- AUTORS DIVERSOS (1936): Mallorca col·lecció *Album de Meravella*. Vegeu la fotografia de la pàgina 150.
- BYNE, A. / STAPLEY, M. (1928): *Majorcan Houses and Gardens a Spanish Island in the Mediterranean*. Vegeu les làmines del número 66 al 70.
- L'orientació sobre l'origen mallorquí d'aquest canterano va ser proporcionada, fa pocs anys, per l'antiquari Albert Martí Palau de Barcelona.
- LLABRÉS MULET, J. (2008): “Una aproximació als grans interiors mallorquins (1666-1818). Imatges gràfiques d'un temps” a: *El mueble en el siglo XVIII: Nuevas aportaciones para su estudio*, p. 43-62.
- Majorcan Houses*. ... làmina 176.
- LLABRÉS, J. / PASCUAL, A. (1995): “La sala capitular i el claustre un conjunt barroc en el marc gòtic” a: *La Seu de Mallorca*, coord. A. Pascual, p. 172, nota 36.
- TARTAMELLA, E. (2006): “Sacro Coral. Artistas y Talleres artesanos de Trapani”, *FMR* núm. 11, p. 49-72.
- CARBONELL I BUADES, M. (2007): *Cendres de Troia. El pintor Miquel Bestard (1592-1633)*, catàleg de l'exposició. Vegeu la fotografia publicada a la pàgina 31.
- CASASNOVAS, A. (1976): *El Patrimonio Artístico de Menorca*. Vegeu la fotografia publicada a la pàgina, on s'indica de manera errònia que la pintura és de Ribera. Del Sant Pau de Preti hi ha dues versions a Mallorca, vegeu el catàleg de *L'Orde de Malta, Mallorca i la Mediterrània (2000)*, p. 169, correctament identificats pel professor Marià Carbonell.
- FEDUCHI, L., op. cit., p. 193 i 209. Les quatre consoles que es veuen publicades són d'influència italiana i, en particular, la parella de Can Pueyo és d'un afuat barroquisme.
- CARBONELL I BUADES, M. (2002): *Art de Cisell i de Relleu, escultura mallorquina del segle XVII*, p. 86.
- PASCUAL, A., LLABRÉS, J. (2004): *El Baluard de Sant Pere i la Ribera del Moll*, p. 139.
- MEDEL, R. (1990): *Manual de Viajero en Palma de Mallorca (1849)*, p. 131. L'autor diu textualment. “El referido salon está

construido en 1802 según unos guarismos que se hallan en una de las vigas de su techumbre...” Per part nostra hem intentat localitzar aquesta data i no hem pogut veure-la.

- En general, es té una idea “idil·lica” de la denominació britànica de Menorca, però certs autors remarquen les tensions polítiques i socials i, en especial, la discriminació que patien els catòlics. Vegeu: M. VERDAGUER, *La dominació britànica de Menorca, Panorama Balear* núm. 8, Palma 1952.
- CLARET RUBIRA, J. (1948): *Muebles de estilo inglés. Desde los Tudor hasta la reina Victoria. Colonial y menorquín*.
- PLA, J. (1950): *Guia de Mallorca, Menorca e Ibiza*, p. 323-25.
- SINTES, G., ANDREU, C., HERNÁNDEZ, M. A. (2004): *Història de l'Art I, Enciclopèdia de Menorca*, vol. XVI, p. 218-225.
- El Moble a Mallorca. Segles XIII-XX. Estat de la qüestió*. Catàleg de l'exposició (2009). Vegeu les fotografies de la pàgina 149.
- LLABRÉS, J. / PASCUAL, A. (2008): *L'Album de la Dormició de Jeroni Juan Tous*, p. 114-117.
- MASSOT, M. J., CANTARELLAS, C., MARTÍNEZ, A. (1995): *El Moble a les Illes Balears. Segles XIII-XIX*. El model de Maó és semblant al canterano publicat a les pàgines 190-191.
- RODRÍGUEZ BERNIS, S. (2008): “Nuevas maneras, nuevos muebles”, a *El mueble del siglo XVIII. Nuevas aportaciones a su estudio*. Vegeu la fotografia publicada a la pàgina 40.
- CUADRADO, J. A. (1990): “Anticuariado: Chippendale original chino. Las versiones exóticas de los estilos ingleses de moda en el 800”, *AD Architectural Digest. Las Casas más Bellas del Mundo*, núm. 34., p. 87-91. En aquest article es mostren fotografies de mobles molt luxosos de línies “europees” però amb decoració típicament oriental.
- Podem relacionar aquest “sideboard” amb el model, datat vers el 1820, publicat a: *El Mundo de las Antigüedades. El Mueble del Siglo XIX. Inglaterra (1989)*, p. 44.
- CANALDA LLOBET, S., MARTÍ PALAU, A. (2006): “Petit mobiliari litúrgic i devot” a *La Mirada del Poble. Art, Costumari i Religiositat*, catàleg de l'exposició, fitxa núm. 19.
- FEDUCHI, L. op. cit., fotografies números: 232-234. “Ejemplares excepcionales, sillón y silla, de interpretación española muy personal, de los modelos ingleses y franceses”.
- PASCUAL, A., LLABRÉS, J. (2002): “Can Sureda de Cartoixa. Un exemple de casal i jardins de la burgesia vuitcentista a Mallorca” a *Jacobo Sureda, poeta i pintor 1901-1935*, Rubrica 12, p. 41-63.
- Mallorca, Artística, Arqueològica, Monumental*, vegeu les làmines XCI i XCII de la reproducció facsimil de la segona edició del 1904 efectuada per J. de Olaneta, Palma 1991.
- En aquest cas es fa imprescindible la consulta de *Gaspar Homar. Moblista i dissenyador del modernisme*, catàleg de l'exposició (1998).
- COLL, K. (2006): “El moble modernista a Mallorca. 1890-1920”, *Estudi del Moble* núm. 3, p. 8-11.